

BIZALOM A SYMPOSIONBAN

Steve Johnstone előadása a Közép-európai Egyetemen

SZENDI EDINA *

(Kivonat) Steve Johnstone professzor nyitó előadása négy nagy görög gondolkodó művein keresztül kísérelte meg bemutatni az antik Görögország emberközi kapcsolataiban megfigyelhető bizalmat és bizalmatlanságot. Ehhez a professzor a probléma nyelvi-lexikai megközelítését választotta, amely módszeren keresztül végigvezette hallgatóságát *Theognis*, *Aeneas Tacticus*, *Thucydides* és *Arisztotelész* művein az emberközi bizalom jelenlétének bizonyítékait bemutatva. Az előadás a négy antik görög író munkásságát bizonyítékként használva adta meg a konferencia alaphangját, s egyben szociológiai, nyelvi alapokra helyezte annak fő kérdését: vajon melyik közigazgatási rendszer váltja ki leginkább a lakosok bizalmát?

Kulcsszavak: Antik Görög világ, *Theognis*, *Aeneas Tacticus*, *Thucydides*, *Arisztotelész*, bizalom, *pistis*, bizalmatlanság

Vázlat:

A politikai gondolkodás kutatásának felvirágzása

Bizalom az antik Görögországban

Theognis versei

Aeneas Tacticus: Hogyan vészeli át egy ostromot?

Thucydides és a *pistis* két arca

Pistis *Arisztotelész Retorikájában*

*

Bevezetés

2014. szeptember 17. és 19-e között került megrendezésre a „*Bizalom és boldogság a politikai eszmék történelmében: A politikai eszmék európai társaságának harmadik nemzetközi konferenciája*”¹. A magyarországi Közép-európai Egyetem a firenzei és athéni egyetemek nyomdokaiba lépve adott színhelyet a rendezvénynek, amelyen nemzetközileg elismert kutatók és történészek adtak elő a politikai eszmék és az emberi boldogság, a bizalom kapcsolatáról. A konferenciát *John Schattuck*, a Közép-európai Egyetem rektora nyitotta meg, beszédében rámutatva, hogy a minket körülvevő világszintű nyugtalanság igencsak időszerűvé teszi a konferencia témáját. A globálisan jelentkező kormányválságok, a múltban lévő gazdasági válság, az általános xenofóbia és a kommunikáció forradalma mind nyomás alá helyezi a nyugati államokban uralkodó vezérelvet, a demokráciát. Bár *Schattuck* rektor hite, akárcsak az általa idézett *Winston Churchillé*, a demokráciában megingathatatlan, mégis nyitó beszédét ezzel a provokatív kérdéssel zárta: „Vajon egy ország lakóinak jólétére és boldogságára hatással van-e az, hogy milyen kormány alatt, milyen rendszerben élnek? Vajon egy autokrata uralkodó meg tudja-e szerezni ugyanazt a bizalmat, mint egy demokrácián alapuló kormány?” A rektor ezekkel a szavakkal átadta a szót a konferencia nyitó előadójának, az arizonai

* A szerző: *Szendi Edina* elsőéves fordító és tolmács mester hallgató, *Eötvös Loránd Tudományegyetem*. Alapképzését a *Károli Gáspár Református Egyetem* Anglisztika szakán végezte.

1 Trust and Happiness in the History of Political Thought: Third International Conference of the European Society for the History of Political Thought – ford. a szerk.

Steve Johnstone professzornak,² aki az antik görög világban tapasztalható emberközi bizalomról és bizalmatlanságról tartott beszédével megadta a konferencia alaphangját.

A pistis, vagyis a bizalom

Steve Johnstone professzor energetikus előadása során megismertette a Közép-európai Egyetem auditoriumában összegyűlt hallgatóságát azzal, hogyan értelmezte négy közismert antik görög személy a *pistis*, vagyis a bizalom fogalmát. Fontos kiemelni, ahogyan azt Johnstone professzor is tette, hogy ezen előadás során szigorúan a lexikai, nyelvi értelemben vett *pistis* került górcső alá. Így tehát a megfigyelt szövegekben a professzor nem feltétlenül választ keresett egy mindent átölelő kérdésre, hanem bizonyítékokat arra, hogy az antik görögök politikai elmélkedésiben egyáltalán helye volt-e a bizalom fogalmának. *Theognis*, *Aeneas Tacticus*, *Thucydides* és *Arisztotelész* írásai azonban arra engednek következtetni, hogy nem, az antik görögök politikai gondolkodásában a *pistis* nem kapott helyet. Mégis, mielőtt a professzor visszavonult volna „poros kisvárosába” Arizonába, bemutatta nekünk, hogy a *pistis* igenis jelen van a fent említett négy gondolkodó műveiben, ha nem is feltétlenül a politikai gondolkodás kontextusában, hanem az emberközi kapcsolatok megjelenítése során. Ezek a Johnstone professzor által „használati utasításnak” nevezett szövegek mind betekintést nyújtanak abba, hogy vajon milyen érzelmekkel viseltethetett egy antik görög arisztokrata vagy szabad ember az őt körülvevők és a szónokok iránt.

Theognis, a Kr.e. 5-6. században élt gondolkodó verseit fiatal arisztokratáknak írta, hogy a *Symposionokban* a költeményeket előadva okuljanak bölcs szavaiból. Ezekben a „használati utasításokban” tanácsokkal látta el az ifjakat a politikai élettel, az erkölcsökkel és a megfelelő viselkedéssel kapcsolatban. A *Theognis* által bemutatott világ azonban meglehetősen pesszimista szemléletű, legfontosabb tanítása, hogy „*Ne bízz senkiben, hiszen előbb vagy utóbb úgyis elárulnak majd*”. Az árulástól való félelem áthatja tanításait, szerinte minden ember szerepet játszik emberközi kapcsolataiban, sőt, szerepet kell játszania, hiszen egyébként sebezhetővé válhat. Ebből következik, hogy az igaz, hű barát csak valamilyen nehézség által ismerhető meg. Erre az állapotra két metaforát is használ *Theognis*, a hamisított és a nemes érem képében. Leírása szerint a hamis barátok olyanok akár a hamis érmék, amelyek fényes külső borítása könnyedén letörölhető, felfedve belső hitványságukat. Paradoxon fedezhető fel azonban a szavaiban, mikor önmagát egy nemes éremhez hasonlítja, amely pont ugyanolyan belül mint amilyenek kívülről látszik. Vagyis *Theognis* maga, a fiatalokhoz intézett tanácsával ellentétben, nem játssza meg magát, nem játszik szerepet társas érintkezései során. Ezt az episztemológiai ellentétet felfoghatjuk szimplán úgy, mint egy paradoxont a költő verseiben, azonban ahogy Johnstone professzor kiemelte, utalhat arra is, hogy ha máshoz nem is, *Theognis* mindig hű maradt önmagához, és másoknak is így kellene tennie.

A második említett görög gondolkodó *Aeneas Tacticus*, a *Hogyan vészeljünk át egy ostromot?* című mű alkotója. A Johnstone professzor által említett szerzők közül ő az egyik, aki egyértelműen egy használati utasítást hagyott az utókorra. A Kr. e. 4. században élt író művének csupán második fele foglalkozik azzal, hogy mi a teendő a város falait kívülről ostromozó hadsereggel. A szöveg első részét pedig a városon belülről várható esetleges árulásnak szenteli. Ezt az árulást *Aeneas Tacticus* szerint több dolog is kiválthatja; promóció, javak vagy bármilyen az árulásra nézve előnyös alku. A hadász szerint a belső árulás csak abban az esetben kerülhető el, ha a városlakók között, *homonoia*, vagyis azonos gondolkodásmód uralkodik. Ennek elérése azonban szinte lehetetlen, maga *Aeneas* minden hadi vezetőt és uralkodót bizalmatlanságra ösztönöz a városlakókkal és alattvalóikkal szemben. *Aeneas* ugyanis nem feltétlenül egy demokratikus állam vezetőinek írta a könyvét, hanem bárkinek, aki bármilyen jellegű vezetői pozícióban találja magát. Az antik görög stratégia paranoiára intő műve még azt is részletesen leírja, hogyan tudja egy hűtlen ör elárulni a városát. Továbbá specifikus utasításokat ad arra, hogy a falakon és ajtóknál álló őrök azon felül, hogy a vezetőség bizalmát élvezik, lehetőleg rendelkezzenek valamilyen ingósággal a városban, amit árulás esetén elveszítenének. *Aeneas* ezek közé az ingóságok közé sorolta nem csak az üzleteket és házakat, de a családtagokat is. Mindemellett arra ösztönözte a vezetőket, hogy tartsák megfigyelés alatt a városlakókat, természetesen azok tudta nélkül, hiszen egyébként ők maguk is elveszítenék a beléjük fektetett bizalmat. Johnstone professzor *Aeneas*-ról szóló beszéde egy, *Theognis*-énál jóval pesszimistább világnézetet fest elénk, amelyben az árulás már nem személyes természetű, hanem sokkal nagyobb hatású tett.

2 Steve Johnstone az ókori hellén világ kutatója, ezen belül is különleges figyelmet fordítva az akkori jogi kapcsolatokra, piacra, civil társadalomra és a demokratikus politikára. Megjelent művei a „Disputes and Democracy: The Consequences of Litigation in Ancient Athens” (1999) és a „A History of Trust in Ancient Greece” (2011).

A harmadik említett görög gondolkodó *Thucydides* volt, aki egészen más oldalról közelítette meg a *pistis* kérdését. Thucydides számára a *pistis* elsősorban egy szónok megbízhatóságát és hitelességét jelenti. Műve, amelyben beszédpéldákat ad a jövő politikusainak kifejt, hogy ez a hitelesség nem feltétlenül a valóságot tükrözi, hanem nagy valószínűséggel a hallgatóság elvárásaiból ered. Ez azt jelenti, hogy egy hihetetlen, bár igaz, esemény említése elvehet a szónok hitelességéből, pusztán azért mert, a hallgatóság tapasztalat híján nem tudja elfogadni az információt. Thucydides szerint ebben az esetben a szavakkal, a nyelvvel van a probléma, amely sikertelenül próbálja közölni a valóságot. Ez a szituáció könnyen megoldható tapasztalati úton, tehát például ha a hallgatók átélnek egy földrengést, annak későbbi említése már nem lesz hihetetlen. Nem ez a helyzet azonban, ha Thucydides második *pistis* értelmezését nézzük, amely szerint a szó egyfajta garanciát jelent. Ez a szóbeli garancia gyakorlatilag a szóbeli ígéreteket, esküket jelenti, amelyek ugyancsak a felek egymásba vetett bizalmán alapulnak. Thucydides azonban egy olyan helyzetet vázol fel, amelyben ez a nyelvi kifejezésekben rejlő bizalom működésképtelenné válik. Abban a pillanatban, mikor a szóbeli eskü megtörése élvezeti forrássá válik, a békés megoldások lehetősége a múltba vész. A nyelv szerepe, amely motiválta és visszafogta az indulatokat elveszik. Thucydides írása hátborzongatóan emlékeztet saját korunkra, hiszen világlánkban a csak szóban elhangzó ígérek szinte már semmit sem érnek.

Steve Johnstone professzor előadásának utolsó szereplője *Arisztotelész* közismert műve a *Retorika* volt. A *Retorika*, akárcsak Aeneas Tacticus könyve egyértelműen „használati utasítás” funkciót tölt be. Arisztotelész részletes instrukciókat hagy arra nézve, hogyan írjunk meg és adjunk elő egy sikeres beszédet. Hogyan viszonyuljunk a hallgatósághoz, hogyan tegyünk magunkat hitelessé a szemükben. A *pistis* tehát itt is hasonló szerepet tölt be, mint Thucydides esetében. A cél az, hogy a beszélő megszerezze a hallgatóság bizalmát, mindez egyértelműen politikai kontextusba helyezve. Ennek megfelelően Arisztotelész két fő részre osztotta művét, az egyik fele a beszélővel foglalkozik, a másik magával a beszéddel. Ebben a szituációban a beszéd ismét *pistisként*, vagyis egyfajta garanciaként funkcionál. Példának okán egy bírósági tárgyaláson nem tárgyi bizonyítékok döntöttek, hanem egymással versengő beszédek, így nagyon fontos volt, hogy mind az előadó, mind a beszéd bizalmat ébresszen a hallgatóságban. Ehhez Arisztotelész megad egy sor tulajdonságot, amellyel ideális esetben a beszélőnek rendelkeznie kell. Kevésbé ideális esetben elég, ha a beszélő látszatra rendelkezik olyan tulajdonságokkal mint, a jóság és a becsület. Tehát Arisztotelész, akárcsak a professzor által említett többi filozófus, hatalmas hangsúlyt fektetett a látszatra.

Összegzés

Steve Johnstone professzor előadása Theognis, Aeneas Tacticus, Thucydides és Arisztotelész példáján keresztül rámutatott, hogy a demokrácia bölcsőjében nem igazán létezett a bizalom gondolata. A beszéd során a hallgatókban megerősödött a meggyőződés, amelyet a professzor később szavakban is alátámasztott, hogy „a bizalom történelme, egyben a bizalmatlanságé is”. Johnstone professzorral együtt levonhattuk a következőket, hogy a bizalom nem a cél, inkább egy eszköz valamely cél eléréséhez, legyen az a cél a boldogság vagy anyagi javak. Láthattuk, hogy a bizalom kialakulása nagyban függ a hallgató elvárásaitól és attól, hogy a beszélő által adott jeleket, melyek lehetnek akár tanult technikák is, különböző emberek hogyan értelmezik. Ennek megfelelően a bizalom és a bizalmatlanság kialakulása episztemológiai probléma, mely a nyelvben gyökerezik.

© DKE 2014

dke[at]southeast-europe.org
<http://www.southeast-europe.org>

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke[at]southeast-europe.org címre. *A cikket a következőképpen idézze:*

Szendi Edina: Bizalom a Symposiumban. *International Relations Quarterly*, Vol. 5. No. 3. (2014 ősz) 3 p.
 Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*